

İran´da sınıf mücadelesi üzerine

Siyasal İslamcı kitleler, Humeyni taraftarları ve bazı kadınlar “dinsizlere ölüm, şehitlik mertebesine ulaşma ve kutsal savaş” naraları atıyorlar. Kışkırtılmış kitlelerin alkışları altında eller kesilmekte, aileyi parçalayanlar taşlanmakta, kırbaçlanmakta; tam da barbar doğunun tipik oryantal despotizmi. Körfez savaşından dolayı islam dini hakkında yazılan ve onu çok yönlü ve iyi gösteren açıklayıcı makalelere rağmen bu basma kalıp tipler ve benzerleri İran bağlamında göz ardı edilemez. Kesin olan şu ki:

İran “İslam Cumhuriyeti” işkence ve idamların politik yaşamın parçası olduğu, en vahşi ceza usullerine sahip bir devlet görünümündedir. İran toplumunda 20.yüzyılın parçalanmış modern toplumunun çelişkileri vardır. Artık maddi varoluşuyla İran´ın iç çelişkilerini göz önüne sermenin zamanı gelmiştir. Böyle bir çelişki tabii ki sınıf çelişkisidir.

İran devriminde sınıflar

Şah rejimi 1960´lı yıllarda “beyaz devrim” ile o güne değin süregelen büyük toprak ağalarının ve mollaların iktidarını parçaladı ve İran´ı uluslararası sermayenin bünyesine entegre etti. 1970´li yılların ilk yarısına modern, kapitalist sektörün inşasından dolayı iktisadi durumun ani ve kısa yükselişi damgasını vurmuştu. Bu iktisadi patlama 1970li yılların ortalarında geriye sayıya geçti, çünkü:

1) Uluslararası tekeller İran´da gelişmiş ülkelerdeki tekellerle dikey ilişkide bulunan ama kendi aralarında yatay hiçbir ilişkisi olmayan yapısal deforme edilmiş ekonomik sistemi uyguladılar.

2) Şah rejimi petrolden sağladığı gelirin önemli bir kısmını ve sermayeleri verimli alanlara değil, Batılı metropollerde silah alımına yatırıyor.

3) Petrolden gelen gelir kesinlikle 1973-74 Arap-İsrail savaşıyla petrol fiyatlarının bir anda birkaç katına fırladığı gibi sürekli yükselmeyordu.

Şah rejimi 1970´li yılların başında iktisadi patlama sırasında bazı muhalifleri tarafından yenilmez olarak kabul edilirken, artık bir sürü sınıf, hatta pazarı elinde tutan burjuvazinin büyük bölümü de kendisine karşıydılar. Rejim artık sadece tedbirler ve baskılarla varlığını sürdürebiliyordu.

Devrimin başlangıcında alınan tedbirlerden ve ağır ölüm sessizliğinden rahatsızlık duyan üniversitelerde entelektüeller tarafından daha fazla demokratik özgürlükleri içeren liberal talepler ön plandaydı. Ayaklanmanın bu evresinde ne ekonomik eşitsizlikler ne de din söz konusuydu. Harekete öncülük yapan liberal burjuvaziydi ve bunlar politik tutukluları savunma komitesi, İnsan Hakları Komitesi, Hukukçular ve Yazar Dernekleri gibi gruplarca harekete geçirilmişti. Devrimin sonraki evresi yoksulların ve altı sınıfların ekonomik ve sosyal taleplerini içererek ve bununla birlikte toplumsal karakterinde radikalleşmeyi beraberinde getirmişti. Alt sınıflar ve ücretli proletarya o zamana değin gözle görülür bir zayıflık gösteriyordu. Sanayi-işçi sınıfı nicelik olarak olağanüstü güce sahipti, fakat tarihlerinin yeni olması nedeniyle hemen hiç savaş tecrübesine sahip değildi ve oldukça az bir örgütlülük düzeyi sergileyebiliyordu.

İşçilerin büyük kısmı bu veya önceki kuşak kırsal kesimlerden şehirlere henüz göçmüşlerdi. Sendika ve politik parti gibi oluşumlar henüz tam şeklini almamıştı ve bağımlı ve yoksul sınıflara kenetlenmemişti. Tedbirlerle geçen ağır yıllar ve her türlü sendikal örgütlenmenin çekirdek halindeyken boğulduğu devlet terörü muhalefet yapısının oluşmaması için gerekli her şeyi yapmışlardı.

Sömürülenlerden ve hakları gasp edilenlerden Şah rejimine karşı kolektif bir şekilde ilk baş kaldıranlar bu nedenlerden dolayı işçiler değildi, aksine kırsal kesimlerden büyük şehirlere göç eden, işsiz, şehrin kenar semtlerinde derme çatma

gecekonduklarda, yoksul mahallelerde oturan lümpen proleter katmanlardı. Bu katmanların sosyal durumu işçi sınıfından daha kötüydü: Günlük yaşamlarını yaşamda kalabilme mücadelesi biçimlendiriyordu, çünkü rejim her an bu yoksul mahalleleri yerle bir edebilirdi.

Kırsal kesimin kültürünün etkilediği bu marjinal alt sınıflar üzerinde mollaların önemli etkileri de vardı. “Beyaz devrim” süresince, yani kırsal alanda feodal yapının parçalandığı, (büyük topraklara sahip olma, toprağa bağlılık), sanayi sektörü için işçi gücünü açığa çıkardığı 60’lı yılların başında mollaların bir kesimi rejime karşı sert bir muhalefete geçmişti. Şah rejimi karşıtları “sağcı”, çiftçi-feodallerdi, (mollalar toprakların 1/3’üne sahipti), parasız kırdan şehirlere sürülen yoksul kitlelerin bir kısmını da yanlarına çekmişlerdi. Daha 1963 Kum ayaklanması önderlerinden biri de Humeyni’ydi.

Sosyalist/komünist kitle örgütlerinin olmayışı, gecekondu semtlerindeki yoksulların onu desteklemesi, şaha karşı liberallerden daha radikal program ve kenar semtlerdeki marjinallere daha fazla umut ve perspektif sunuyormuş gibi görünmesi Humeyni’yi önderliğin başına getirdi. Liberal burjuvazinin en üst kesimi ise yoksulların sosyal taleplerinden korktuğu için Şah rejimiyle yeniden daha sıkı bir birleşme eğilimi gösteriyordu. Aynı nedenlerden dolayı -ekonomik paylaşma korkusu- yine onlar daha sonraları kendilerini “komünizm”den ve aynı zamanda yeni zenginlerden ve Batılı rekabetten koruması için Humeyni’nin yanında yerlerini alacaklardı. Eskiden beri yerleşmiş olan “pazar” burjuvazisi kültürel açıdan da mollara sıkı sıkıya bağlıydı. Şah döneminin sonlarına doğru pazarın %80’i mollaları finanse ediyordu, İslam okulları ve ilahiyat yüksek okulu ağını mali açıdan destekliyordu. Zaten dincilerin anti-batılı tutumu, solcuların anti-empyralist ve yerli burjuvazinin milliyetçi karakteri için bir çekim merkezi haline gelmişti. Temmuz 1978’den itibaren ayaklanma eylemi yeni bir biçime bürünüyor ve grev dalga dalga işyerlerini sarıyordu. Fabrikalarda ve üretim alanlarında ulemaların ideolojik etkisi sıfırdı. 1977-78’de fabrikalarda işçilerin kendi örgütlenmeleri olan gizli grev komiteleri gibi organlardan gelme işçi temsilcileri oluşturulmuştu. Bu genel hareketlilik atmosferinin hakim olduğu ve yaygınlaşan hoşnutsuzluk süreci o güne değin uyusuk duran işçileri de beraberinde sürükledi. Grevler resmi taşımacılık, bankalar, gümrükler gibi işyerleri felce uğratmıştı. Irak’ın petrol üretimi Ekim 1978’den itibaren normalin altında dörtte bir düşüş göstermişti. Grev, bütçenin %80’ini petrol satışından karşılayan rejime günlük 60 milyon dolara mal oluyordu. 26.12.1978’den sonra ise petrolün çıkışına tümenden ara verildi. Bu anahtar konumuna sahip sektörde ekonomik güçlülüğü sayesinde Şah egemenliğine sonuncu ve asıl belirleyici darbeyi vuran işçi sınıfıydı.

Şahın yıkılmasından sonraki toplumsal sınıflar

İslamcılar liberalleri de iktidarlarının ilk aylarında ustaca kendilerine bağladılar. Ve onları Humeyni’nin burjuva olan Bazargani’yi başbakan ataması ile, iktidarın başına getirdiler. Yani burjuvazi devrim sonrası restorasyon politikasında yüksek sorumluluk taşıyordu.

Bazargan rejiminin ilk ve asıl amacı darbe yemiş devlet aygıtının dağılmasını önlemek, “sosyal düzen”i tekrar kurmak, Marksist etkiyi ve tabandan gelen hareketi parçalamak ve devrim ile bağlantılı sosyal ihtilalleri tersinden çevirmek. Bu uygulamalar Şubat’tan Ağustos 1979’a değin sürdü. Bu süre zarfında üniversiteler sürekli tartışmalar sürdürüldü. Semtlerde, fabrikalarda ve kamu idaresinde kendi kendini idare eden organlar olarak konseyler oluşturuldu. Gilan, Kürdistan, Mazandaran ve Fars şehirlerinde köylüler toprak işgalleri gerçekleştirdi. Burjuva rejimi bu “anarşi”ye son verebilmek için tüm gücünü seferber etti. Yeni rejim tarafından ilk ateş geniş bir devrimci hareket için bir araya gelen işsizler ve grev

yapan işçilere karşı açıldı. Nerede toprak sorunu baş göstermişse, rejimin ajanları ve İslami “devrim bekçileri” büyük toprak ağalarının yanında yerlerini alarak köylüleri işgal ettikleri topraklardan sürdüler. Fabrikalarda politik eylemlerin önüne geçmek için, grevler kısa süren liberal dönemin ardından tekrar zorlaştırıldı, yasaklandı ve önlemler getirildi. Ağustos 1979’da liberaller İslami devrim mahkemelerinin, kitlesel tutuklamaların ve eski rejimin üst yetkililerinin seyircilerin gözleri önünde idam edilmelerinin sorumluluğunu taşımak istememeleri üzerine mollaların ve burjuvaların araları bozuldu.

İşçilerin mücadelesi: Konsey hareketi

Diktatörlük özellikle de bir düşmandan, boğazından hiçbir şekilde söküp atamadığı düşmanından korkuyordu. 1 Mayıs 1979’da sadece Tahran’da yarım milyon işçinin yürümesi dini önderliğin birliklerini geri çekti: O günden itibaren işçi sınıfının bağımsız faaliyeti ve örgütlenmesi rejime iliklerine kadar korku saldı. Özellikle de 1 Mayıs’tan korkudan dolayı rejim bugünü yıllarca kaldırmayı denedi. Üretim alanları ve fabrikalar İran devrimi esnasında ve sonrasında her zaman kendine özgü politik mücadele yasalarının uygulandığı bir alandır.

Bu sektör entelektüel üniversiteli ve burjuva kökenlerin oluşturduğu ve yönlendirdiği solcuların örgütlerinden geniş ölçüde otonomdu. Hemen her solcu grup kaldı ki kendine özgü bu yönü ve kendine özgü ideali vardı. (Küba, Sovyetler, Çin vb.) bu birçok kez ülkenin sorunlarıyla çok az ilgisi olan ve bunların etkisini zayıflatıcı sonuçlara varan kavgalara dönüşüyordu. 1977/78’den itibaren 1917 Rus devrimi benzeri işçi konseyleri oluşturuldu. -gördüğümüz gibi- her ne kadar petrol endüstrisinde grev Şahın yıkılmasına neden olan ve belirleyici bir öneme sah idiyse de bu oldukça geç bir zaman diliminde gerçekleşti. Petrol işçisi işçi sınıfının en bilinçli ve en iyi örgütlendiği kesimi olarak geçici devrim konseyinde ve geçici rejimde kendilerine de yer verilmesini talep ettiler, bu talepleri başarısızlıkla sonuçlandı. Bunu takip eden süreçte işçi konseyleri hareketi kendilerini asıl etki alanları olan fabrikalarda devrimi gerçekleştirmek için yoğunlaştırdılar. Hemen tüm işyerlerinde konseyler (Şura) veya konsey kurma komiteleri bir sürü işletmede işyeri idaresini üstlendiler. İşletmelerde ve işyerlerinde 40 saatlik iş haftası, eski yönetici kadroların kovulması, Şah döneminden kalan gizli servisinin dağıtılması talepleri ve işyeri çalışma yasası çerçevesinde getirilen tasarılar çoğunlukla hayata geçirildi.

1979-81 arası her yerde işçi konseyleri tarafından pratiğe uygulanan ve kontrol edilen ve çalışma şartlarını en azami taleplerini garanti altına alan “yazılmamış iş yasası” geçerliydi. Üç yıl sonra konseyler tarafından sürdürülen işçi kontrolü dönemi sona erdi.

Gerçi Doğu Tahran ve Gilan eyaletinde (Hazar Denizi kıyısında ülkenin en kuzey ucunda bulunan sanayi kenti) 20-30 mahalli şubelerin birleştiği çok önemli bölgesel işçi konseyleri oluşmuştur. Montaj sektöründe gerçekleştirilen örgütlenme ile 100 ayrı fabrikayı kapsayan bölgeler üstü bir konsey birliği bile oluşturulmuştur.

İslami önderlik daha işin başında iken bu işçi konseylerinin içine Hizbullah aktivistlerini sokarak (1984’ten itibaren) işçileri baskıcı ve caydırıcı yöntemler uygulayarak zoraki üye yaptırmak ve işçi önderlerini öldürtmek gibi yöntemlerle “İslami konseyler” oluşturulmaya çalışılmıştır. İran-İrak savaşının çıkması da Eylül 1980’de Başkan Beni Sadr’ın televizyonda da “şimdi savaştayız. Konseylerin dönemi geçmiştir. Göreviniz üretmektir. Baylar” söylediği gibi diktatörün gözündeki bu çıbanı yok etmeye bir vesile olmuştur.

20 Temmuz 1981’den itibaren hükümet geniş bir idam dalgası başlatmıştır. Bu idam dalgasından konseylerde büyük ölçüde nasibini almıştır. Diğerleri de işten atılmış, tutuklanmış veya göçe zorlanmıştır. Ancak işçi konseylerinin dağıtılmasıyla birlikte bağımlı çalışanların direnişi durmamıştır.

İslam cumhuriyetinin bu karanlık “Allah Devleti’nde” bile sınıf mücadelesi sürdürmek ve elde edilen hakları sonuna kadar savunmak başarmıştır. Hükümetin 1 Mayıs’ı yasaklama ve çok gerici iş kanunu çıkarma gibi başarısız girişimleri buna verilebilen örneklerdir. Savaşa karşı mücadele de bu bağlamda görülebilir.

Yıkıcı işçi hareketi

Rejim sürekli bir şekilde 1 Mayıs’ı ve 8 Mart kadınlar gününü ortadan kaldırmayı veya İslami kutlama günlerine, örneğin 1 Mayıs’ı, 1. Şii imam Ali’nin doğum günü, 8 Mart’ı Muhammed’in kızı Fatma’nın doğum günü gibi kutlamalara dönüştürmeyi deniyordu. Bununla çalışan bağımlı sınıfın varlığı inkâr edilmeliydi. Humeyni’nin mantığı şuydu: “İşçiler için özel bir tatil gününün oluşturulmasının hiçbir nedeni yok. Dünyanın tüm yaratıkları işçidir.” 1983’ten sonra “İslam Cumhuriyeti”nin yönetimi 1 Mayıs’ı ya sessiz sedasız geçiştirmeyi veya 1 Mayıs faaliyetlerini her seferinde ezmeyi deniyordu. 1985’te 1 Mayıs Bayramını devlet kendi eliyle organize ederek “tabandan” gelen faaliyetleri suya düşürmeyi denediler. İşçi sınıfına kurulan bu tuzak başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü işçiler resmi kutlamaları boykot ettiler. Zaten 1981’den beri her yıl bugünü kendilerine göre kutlama şekillerini geliştirmişlerdi: İşten feragat etme, fabrika içinde kutlamalar, polislin etki alanından uzak (şehirlerin dışında) küçük toplantılar düzenlemek. Birçok kez Sanandaj’da (Kürdistan’ın başkenti) birkaç bin işçiden oluşan kitlesel toplantılar düzenlendi. 1989’da 23 maddelik bir bildirge yayımlandı. Bu bildirge işçilerin genel taleplerinin yanında kadın ve erkeklerin eşit haklarını çocukların çalışmasının gece işinin ve mesailerin yasaklanması, akordun yasaklanması, tam çalışma saatleri, Kürt ve Filistin halklarının bağımsızlık savaşının desteklenmesi gibi talepleri de içeriyordu. İlk olarak 1991 1 Mayıs’ı devlet tarafından resmi tatil günü (“işçi günü”) ilan edildi.

1982/83’de “İslam Cumhuriyeti”nin ilk çalışma yasa taslağı yayımlandı. Bu taslak Ortaçağ’da köleliğin düzenlenmesinde de kullanılan İslami ticaret ve icar kanunu temelinde şekillenen Humeyni’nin dini esaslarına dayanıyordu.

İş ilişkisi bir biçimiyle kira ilişkisiydi. İşçi ile işveren arasındaki ilişki demek ki işverenlere ücretli çalışanlar üzerinde istedikleri gibi davranma hakkını veriyordu. Bu bildirge de iş saatlerinde sınırlama, asgari ücret ve işten atılmaları güvence altına alma gibi maddelere ise yer verilmemişti. Bu bildirgenin yayınlanması ile birlikte protestolar da yükseldi. Barbar diktatörlük şartlarında ve grevin kesin yasak olduğu şartlarda (Humeyni: Grev günahtır) iş bırakma veya yavaşlatma eylemleri gerçekleşti. İşyerlerinde tartışmalar sürdürüldü, memur ve işyeri idaresi toplantılara davet edildiler. Protestolar öyle etkiliydi ki, devlet zoruyla kurulan “İslam konseyi” bile itiraz etmişti. Birkaç yıl içinde çalışma yasası için toplam 4 bildirge hazırlandı. Fakat bunlardan hiçbiri uygulanamadı, çünkü her metin protestoların baskısı sonucu geri alınmak zorunda kalınıyordu: “İslam Konseyi” ve onların “işçi evleri” olarak adlandırılan önderliği rejim burjuvazi ve işçi sınıfı arasında arabuluculuk yapmaya çalışıyordu.

Eylül 1989’da “İslam Parlamentosu”na hazırlanan en son taslak yasal olarak kabul edildi. Yürürlüğe giren bu çalışma yasası bundan böyle grev hakkı ve sendika kurma özgürlüğü tanııyordu. Bununla beraber çalışma saatleri ve asgari ücret kararlaştırılarak yılda 30 gün izin hakkının tanınması yasa aralarına sokuşturulmuştu. 12 yaşından küçük çocukların çalışması (resmen) yasaklanmıştı. Ama her şeyden önemlisi de burjuvazinin varlığından ve işçi sınıfından söz ediliyordu ve o halde onları tanıyorlardı da. Bu yasalar çalışan tüm emekçi kesimi kapsamıyordu, sadece ağır sanayide çalışan 2-3 milyon sanayi proletaryası için geçerliydi, sayısız tuğla fabrikalarında ve küçük işletmelerde çalışan işçileri mevsimlik işçileri, tarlada çalışan işçileri ve bunun yanında Afganistan’dan gelen milyonlarca işçiyi (gündelikçi) kapsamıyordu. Resmi istatistiklerde 1,5 milyona yakın

6-15 yaş arası çalışan çocuklar da hiç dikkate alınmıyordu. Zaten çocuklar çoğunlukla tuğla, inşaat ve halı dokuma gibi geri sektörlerde çalışıyorlardı.

İran-İrak savaşı işçilerin mücadelesine ağır bir darbe indirdi ve mücadeleyi geriye savurdu. Savaşın başlamasıyla Abadan'da koskoca rafineri, en bilinçli ve en mücadeleci işçilerin kalesi tahrip edildi ve orada çalışanlar göç ettirilerek ve başka yerlere dağıtılarak parçalandılar. Irak saldırısından kısa süre sonra işçilerde gelişen milliyetçilik dalgasından etkilendi. Bir sürü kişinin hayatına mal olan acı ve mahrumiyet içinde geçen yıllarla beraber, İran'ın savunma durumundan istila savaşına girmesiyle savaşa karşı değişik biçimlerde mücadeleler geliştirildi: Bunlar, cepheye gitmeyi reddetme, (bu fabrikalar temelinde oluyordu, her işletme savaşa gönderilecek erkeklerden belli bir sayı tespit ediyordu ve savaşta ölenler hakkında suç duyurusunda bulunmak) veya silah üretimine katılmama ve savaş için mesaiyi yapmamak şeklindeydi. 1987 yılının ortalarından itibaren işyerlerinde savaşa karşı daha açık ve direk protestolar yükseldi. Belki de bu protesto dalgası İran'ın 1988 yazında BM Güvenlik Konseyinin 598 numaralı bildirgesini (1987 yılında hazırlanan İran-İrak ateşkes bildirgesi) kabul etmeleri için önemli bir faktördü.

Yakın tarihteki mücadeleler

İran yakın tarihinde özellikle de 1992 yılında doruğa ulaşan birçok sosyal mücadelelere sahne oldu. Önderliğini bir yanda zirvesinde petrol işçisiyle işçi sınıfı diğer yanda da daha önceleri rejimin en önemli tabanını oluşturmuş, şimdi ise onu terk etmiş olan gecekondu semtlerindeki yoksullar yapıyordu. İran-İrak savaşı uzun yıllar rejimin, daha iyi bir yaşam ve "sosyal eşitlik için verilen vaatlerin ve ümitlerin gerçekleşmemesi sonucu kitlelerin uğradığı hayal kırıklığına rağmen toplumun geniş kesiminin yaşam şartlarının Şah döneminden daha çok kötüleşmesinin nedenlerini açıklamaya hizmet etmişti. Savaşın sona ermesiyle toplumun sosyal yapısında baskı altında tutulan ve birikmiş öfkenin birdenbire açığa çıkması tehlikesi belirmişti. Aynı süreçte daha önce Rafsancani'yi en güçlü adam olarak öne çıkaran Humeyni rejimi güçlü bir Batıya açılımı planlıyordu. Ancak diktatörlük bu "açılma"nın toplumun yaşam tarzında bir rahatlama, terör altındaki taşlaşmış yaşam biçimlerinde yumuşamayı da beraberinde getirmesinden korkuyordu. Bu nedenlerden dolayı toplumda terör dalgası estirildi ve 1988 Ekim'inde birkaç hafta içinde kitlesel idamlarla hapishaneler boşaltıldı. Aynı anda "rejim karşıtları" savıyla kitlesel tutuklamalar gerçekleşti, "temizlik kampanyası" olarak adlandırılan bir terör dalgasını Batıya açılım takip etti. Ayetullah Humeyni'nin 4.6.1989'da ölümü ile Rafsancani "İslam Cumhuriyeti"nin başkanı oldu. O Batıya resmen bağlılığın kararlı bir mücahidiydi. Rafsancani'nin politikasının amaçları;

1) Şahın devrilmesinden sonra İslamcılarla uzlaşmak istemeyen ve Amerika ve Avrupa'ya yurt dışına çıkan İranlı kapitalistlerin ve teknik alanda kalifiyeli uzman kişilerin geri kazanılması,

2) Batılı sermayenin artırılarak ülkeye getirilmesi. Terör dönemi İran için uluslararası prestijini sarstığı için rejim insan hakları sorununda iki yönlü bir oyun sergiliyordu. Dümen iyi pragmatiklerin eline verilirken, gerici fanatiklere alçaklık rolü reva görülüyordu.

Halbuki iddia edilenin tersine burada ortaya çıkan çelişki terörist zihniyetten çok ekonomik açılma konusunda kendisini gösteriyordu. Pragmatik Rafsancani döneminde Humeyni dönemini aratmayacak bir biçimde politik tutsaklar zindanlara atılmıştı. Rafsancani'nin iktidarı ele geçirmesinden sonra 1990 yılının ikinci yarısında resmi rakamlara göre idam edilenlerin sayısı 1987-88 yıllarında idam edilenlerin toplam sayısından yüksekti. Bu yeni sert tedbirleri İran'ı 1991-92 yılında sarsan huzursuzluk dalgası bunun açık bir ifadesidir. İslam cumhuriyetinin çalışma bakanı Hüseyin Kemali'nin açıklamalarına göre İran'da İran takvimine göre 1370

(Mart '91- Mart '92) yılında 2000 grev gerçekleşti. Özellikle de Ocak ve Ekim 1991 ve Ocak 1992'de gerçekleşen petrol işçilerinin 3 grevi rejimin telaşlandırmıştı. Bu grevlerden sonra petrol işçilerine hem rüşvetle kandırmak hem de onları işçi sınıfının diğer kesimlerinden bölmek amacıyla memurluk statüsü tanındı. Şehirlerin kenar semtlerindeki yoksulların öfkesi 1991-92 yılında daha şiddetlendi. Savaş ve savaş sonrası estirilen terör dalgasıyla huzursuzlukları büyüdü. Başbakan Rafsancani'nin liberal ekonomist politikası sosyal kutuplaşmayı sertleştirdi. Bir yandan küçük bir azınlık için durdurulamamış bir zenginlik imkânı veriliyordu. Dolar milyonerlerinin sayısı fazlalaştı. Diğer yanda yoksulluk almış başını gidiyor. Çocukların %36'sı gıdasız besleniyor. 1991 yazında şehirlerin kenar semtlerinde yoksul gecekondu mahallelerinin yıkılması kararı çıkınca ayaklanmalar yükseldi. 29 Temmuz'da Tahran'ın Bakerabadin gecekondu semtinde polis taşlanarak 13 polis arabasının ateşe verildiği olaylarda 300 kişi gözaltına alındı. 1992 Nisan'ında "kutsal şehir" Maşhad'da protestolar yeni bir doruğa ulaşmıştı. Aynı anca Arak ve Şiraz'da da eylemlilikler baş gösterdi. Burada tekerlekli sandalyeleriyle savaş gazileri yürüyüş düzenlediler.

Bir taraftan bu rejimin terörü Şah rejiminden tamamen farklı boyuttadır. Diğer yandan Şah rejiminin yıkılmasını kolaylaştıran farklı ve dış faktörler bir araya gelmişti. Şah rejimi sadece gittikçe daralan yüksek tabakaya dayanıyordu. İslam Cumhuriyetinin kitle tabanı her ne kadar parçalanmışsa da yine de halen rejim harekete geçirilebilecek, "Allah'ın Devleti"nin temel ilkelerini topluma empoze edebilecek ideolojik olarak yanlarına aldıkları kışkırtılmış taraftar kitlelerini etkileyebiliyor. Gericici "kültür devriminin" dinamiği her alanda hissediliyordu. Kontroller ve tehditler, kitleler arasında özel ve gizli alanlara değin korku salıyor, böylece de Şah rejimindeki baskılardan farklı bir doğası vardır.

Bugünkü rejim toplumsal olarak derinlere demir attı. Eskiden beri yerleşmiş olan pazar burjuvazisi rejim ile uzlaştı ve lobileri yönetenlerin kampında yerini aldı. 1979 devriminin tecrübeleri, halkın büyük bölümünce "devrim hiçbir şeye yaramıyor" oldu.

Bu nedenle apolitikleşme, umutsuzluk, teslimiyet istisnai olmaktan çıktı. Diğer yandan işçiler için "reel sosyalizm"ın parçalanması psikolojik olarak yıkıcı bir etki gösteriyordu: Komünizm öldü, her şeyi tarihin gidişi belirliyor ve bir zamanların örnek ülkeleri Angola, Mozambik, Vietnam ve Küba gibi ülkelere maddi dayanışma almıyorlardı.

1993 yılı ağırlıklı olarak baskının dozunun daha fazlalaşarak sürdüğü belirgin bir şekilde görülüyor. Rejimin içinde birbirinden farklılaşma büyüyor. Mollaların içinde bir akımın sözcüleri politikadan geri çekilmekten, görevleri bilinçli olarak üstlenmeden söz ediyorlar. Petrol ve ağır endüstri dallarında 1980'li yıllardan beri savunulan Türk usulü çözüme (12 Eylül askeri darbesi gibi) yatkın bir grup oluşuyor. Bu büyük kapitalistler layık ve otoriter askeri rejime geçişi savunuyorlar.

İran'ın yakın geleceğini önceden kestirmek zor, görünen şu ki rejim sürekli yaptığı gibi belki de eskisinden daha fazla bir tek şeyde varlığını sürdürmeye çalışacak: Şiddet.

Berhard Hammer

Blätter des iz 3. Welt, Nr. 195, Şubat 94